

Akıntıya Karşı Bir Aydın – Erol GÜNGÖR

Beyzanur OLGUN*

Yunus Şahbaz, 2022, *Akıntıya Karşı Bir Aydın: Erol GÜNGÖR*, Kadim Yayınları, 1. Baskı, s. 274, ISBN: 978-605-7629-60-9

Milliyetçiliğin bizim topraklarımıza özgü, kendine has bir yorumuna haiz kıymetli düşünür Erol GÜNGÖR'ün hayatı ve fikriyatını ele alan, *Akıntıya Karşı Bir Aydın Erol GÜNGÖR* kitabı, Dr. Yunus Şahbaz'ın doktora tezinin bir kısmıdır ve Mart 2022 tarihinde Kadim Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitap giriş ve sonuç hariç dört bölümden oluşmakta olup temel olarak Erol GÜNGÖR'ün aydın kimliği, fikriyatı, dönemin aydınları ve siyaseti ile ilişkisinden bahsedilmiştir. Yazar kitabın önsözünde Türk mütefekkirlerinden birini çalışmak istediğinden ve okumaları sonucunda döneminin önemli düşünürlerinden biri olan Erol GÜNGÖR'de karar kıldığından bahsediyor. Ayrıca yazar, aydın merkezli bir çalışmanın aydının salt biyografik hayatı, düşünceleri ve yahut aydın telakkisi üzerinden yapılmasının eksik olacağını ifade etmiş ve bu nedenle kendi çalışmasının Erol GÜNGÖR'ün aydın telakkisi, fikriyatı ve hatta döneminin koşullarını içeren bütünlüklü bir çalışma olmasını hedeflediğini açıklamıştır.

Kitabın dört bölümünde de ana unsur olarak Erol GÜNGÖR'ün milliyetçiliği karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu incelemede de Erol GÜNGÖR'ün milliyetçiliği üzerinde durulacaktır. GÜNGÖR'ün eylem yönü güçlü bir hareket olan milliyetçilikle ilişkilendirilmesi onun Cumhuriyet döneminin siyasi ve toplumsal istikrarsızlıklarından çı-

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Anabilim Dalı, beyzanuraloglu@marun.edu.tr, ORCID: 0009-0000-4029-0725

kış yolunu milli bir kültür inşası çerçevesinde Türk modernleşmesinin gerçekteşmesine dayandırdığını ve bu noktada Türk aydınına yüklediği sorumluluğu ortaya koymaktadır.

Bu kitap Erol Güngör' n milliyetçiliğinin hangi unsurlara dayanarak inkişaf ettiğini anlamak, etkilendiği ve tenkit ettiği aydınların düşünceleri hakkında bilgi sahibi olmak, dönemin ruhu ve siyasi koşulları çerçevesinde Erol Güngör' n kendisini nerede konumlandığını görebilmek açısından faydalı olacaktır. Buna ek olarak Erol Güngör' n milliyetçiliğinin Kemalist bir milliyetçilik ya da ırkçı temellere dayanan bir milliyetçilikten farklı olduğu aşıkarıdır. Bilakis Güngör' n üzerinde durduğu milliyetçilik; Osmanlı, Selçuklu ve daha önceki tarihi mirasımız olmak üzere kümülatif olarak günümüze gelen Türk kültürünü (hiçbir dönemini dışlamadan) dil, din gibi unsurlarıyla beraber ele alarak modern bir milli kültür inşaya gayretidir. Zira Güngör'e göre bu gayret olmaksızın Batılılaşma sürecinde kültürümüzden attığımız unsurların yerini doldurulamayacak, böylece maddi ve manevi buhranların içerisinden çıkmak imk nsız hale gelecektir. Bu bağlamda Erol Güngör' n fikirlerinin daha çok milliyetçi-muhafazakâr çizgide olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca yazar, kitapta, Güngör' n milliyetçiliğini kültür milliyetçiliği olarak da tanımlanabileceğini ifade etmiştir (s.94). Güngör' n fikriyatının merkezinde milli bir kültür inşasının olduğunu d ş n rssek bu tanımlamanın yerinde olduğunu görülebilir.

Birinci bölümde Erol Güngör' n entelektüel portresi, ailesi, eğitimi, akademik çalışmaları ve akademik kariyeri, akademi dışı entelektüel beslenme kaynakları, eserleri, tercümeleri ve başta rektörlük deneyimi olmak üzere, idari görevlerinden bahsedilmiştir. 1938 yılında Kırşehir'de doğan Erol Güngör her ne kadar kırsal bir kentte doğmuş ve büyümüş olsa da dedesinin ona Osmanlıca okuma ve yazmayı öğrettiği ve iyi bir dini terbiye verdiği ifade edilmektedir (s.29). Güngör' n çok iyi derecede rik'a yazdığı, okumaya ve araştırmaya iştiyaklı olduğu ailesinden aktarılan bilgiler olarak kitapta yer almaktadır. Güngör' n ulusal medyadaki ilk yazısının lise döneminde A. Buğra mahlasıyla Milliyet dergisinde çıktığı ve yazın hayatı boyunca hem çeşitli mahlaslar kullanarak hem de kendi ismiyle yazılarının yayımlandığı ifade edilmiştir. 1956 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydolana Güngör, eğitim ve fikrî hayatının değişmesine vesile olan Hüseyin Nihal Atsız, Fethi Gemuhluoğlu ve Mümtaz Turhan gibi entelektüel isimlerle tanışır. Bu isimler ve dönemin entelektüel mahfili olan Marmara Kırathanesi ve burada milliyetçi-muhafazakâr aydınlarla yapılan sohbetler Güngör' n milliyetçi bir fikrî çerçeve geliştirmesinde rol oynayan unsurlardandır. Dönemin kahvehaneleri özellikle

milliyetçi-muhafazakâr camialarda sohbet meclislerinin kurulmasına, akademik fikir alışverişlerinin ve tartışmaların yapılmasında önemli rol oynayan sosyal mekanlardır. Marmara Kıraathanesi de Erol Güngör, Mehmet Genç, Sezai Karakoç, Fethi Gemuhluoğlu, Mehmet Şevki Eygi, Emin Işık, Ziya Nur Aksun, Necip Fazıl gibi entelektüel isimlerin hemen hemen her akşam uzun sohbetler ettikleri, fikrî dünyalarına katkıda bulunan bir dost meclisidir.

İkinci bölümde Erol Güngör'ün düşüncesinin ana hatlarını oluşturan kültür, dil, din, İslam ve tasavvuf konu başlıkları hakkındaki görüşlerine yer verilmiş, Güngör'ün fikriyatı döneminin diğer aydınlarının düşünceleriyle birlikte karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır. Güngör pek çok Türk düşünürünün aksine oldukça tutarlı bir fikrî çerçeveye sahiptir. Onun bütün bu konu başlıkları ile alakalı fikirleri birbiriyle örtüşür, aynı zamanda yazın hayatının başında ve sonunda verdiği eserler de bir tutarlılık içerisindedir. Güngör'ün fikirlerinin merkezinde kültür yer alır. Milli bir kültürün inşası onun nezdinde Türk münevverinin en mühim gayesi olmalıdır. Hatta aylık mecmualarında bile o günün koşullarına göre milli kültür açısından en çok önem teşkil eden unsur ne ise onu kaleme almıştır. Komünizmle mücadele, dil, din, tasavvuf gibi önemli gördüğü konular hakkındaki yazıları bile en nihayetinde çağdaş bir milli kültür inşa etme gayesi etrafında işlenmiştir (s.76). Kültür kavramı Cumhuriyet döneminde sol kesimde ele alınan bir başlık değildir. Sol kesimin üzerinde durduğu şey milli bir kültürden ziyade Batılılaşmadır. Milliyetçi-muhafazakâr kesim ise bunun aksine 1990'larda bile halen kültür meselesini gündemlerinde tutmuşlardır (s.77). Kitapta da alıntılanıldığı üzere Tarık Buğra'ya göre "Kendine has bir kültürü olmayan toplum kişiliksizdir, milletleşemez. Sağlıklı bir devlet edinemez."¹Dolayısıyla milli bir kültür inşası esasında Erol Güngör gibi dönemin diğer milliyetçi-muhafazakâr düşünürleri de kültür konusuna önem vermişlerdir. Güngör'ün, hocası Mümtaz Turhan gibi Batılılaşma kavramına özel bir incelemesi yoktur. Turhan, Batılılaşma dolayısıyla Türk kültüründe meydana gelen değişimleri incelemiş, bu incelemenin muhakkak yapılması gerektiğini savunmuştur. Güngör ise Batılılaşma meselesine kültür-medeniyet ilişkilerini incelediği çalışmalarda değinmiş, bu konulardaki değerlendirmeleri milli bir kültür inşa edebilmek adına geleceğe yönelik öneriler vermekle sonuçlanmıştır. Kültürü oluşturduğunu düşündüğü dil, din, eğitim, müzik, tasavvuf gibi konularda öneriler veren Güngör, bir münevverin yalnızca fikirleriyle değil, sorumluluk alarak eylemleriyle de milli

¹ Tarık Buğra, "Kültür ve Devlet İlişkileri", *Türk Dili*, Sayı:486, Haziran 1992, s. 983.

kültürün inşasında rol üstlenmesi gerektiğini düşünür. Bu minvalde kendisi de gerekli yerlerde bu rolü üstlenmiştir. Örneğin, Türk dilinin kurtarılmasını elzem gören Güngör, önemli yabancı eserlerin Türkçeye çevrilmesi gerektiğini vurgular ve bu hususta kendisinin birçok çevirisi bulunmaktadır. Güngör'e göre tercüme faaliyetleri milli kültür inşa etme sürecinde yüksek bir kültür oluşturabilmek için önemli bir husustur. Entelektüeller böyle bir yüksek kültür inşa edemedikleri için toplumda avâmî bir kültür oluşmuştur (s.59). Batı medeniyetlerinin gelişmişliklerini borçlu oldukları kaynakların Türk aydınlar tarafından okunamıyor olması bunun temel sebeplerinden biridir. Tercüme faaliyetlerini bu açıdan değerlendiren Güngör, Türk aydınına bu konudaki sorumluluklarını da hatırlatmıştır. Kültür söz konusu olduğunda Güngör'e göre en önemli meselelerden biri tarihe önem vermek ve kültürün devamlılığıdır. Bu yüzden Güngör, Batılıların misyonerlik faaliyetlerini veyahut itihatçıların dini toplumdan ayırarak gerçekleştirmek istedikleri Batılılaşma teşebbüslerini eleştirir. Güngör'e göre Türk kültürü, dil ve din gibi unsurlarıyla beraber bin yıllık bir maziye sahiptir, bu maziye yıkarak yeni baştan kültür inşa etme teşebbüsü kültürümüzün bütün derinlikli esaslarını yok ederek köksüz bir hale getirecektir. Güngör'ün bir diğer eleştirdiği unsur, geri kalmışlığın İslamiyet'e bağlanmasıdır. Güngör'e göre, Geleneksel Türk-İslam kültürünü ortadan kaldırıp yerini dolduracak bir değerler sistemi koyamaması, mevcut Batılılaşma sürecinin milli kimliği muhafaza etmekten çok uzak olduğunun işaretidir. Ona göre bir millet tarihin belli bir kısmını benimseyip belli bir kısmını reddedemez; bu şekilde inşa edilen bir kültür medeniyet olamaz. Buna ek olarak Güngör'ün Batılılaşma konusunda oksidental² bir tavır içerisinde olmadığını belirtmek gerekir (s.91). Güngör, Batı'nın gelişmelerini Türk toplumuna kendi kültürel unsurlarıyla birlikte uyarlayabilmekten bahseder. Onun modern bir milli kültür inşa etme gayretinden de anlayabileceğimiz üzere Güngör Batı'daki gelişmeleri almaya karşıt değildir. Batı'nın teknolojisini alıp manevi değerlerini ve ahlakını almama tarzındaki yaygın kanaatin benimsenmesi, Güngör'ün karşı olduğu şeydir. Güngör'e göre Batı'dan sadece teknolojik unsurları veya sadece manevi/kültürel unsurları alabilmek mümkün değildir. Batı'dan alınacak her türlü teknolojik gelişme beraberinde manevi/kültürel unsurları da getireceği gibi toplumdaki kültürel/manevi değişiklikler de çeşitli teknolojik gelişmelere sebep olabilir. Nitekim Güngör bu süreci

² Yazar sayfa 91'de oksidentalizm kelimesini kullanmış ve şu şekilde not düşmüştür: Oksidentalizm, en genel anlamda Batı karşıtlığı hatta Batı düşmanlığı olarak tarif edilebilir. Doğu'nun otantikliğini ve biricikliğini savunan ve oryantalist tezlere karşı bir antitez üretme çabasındaki hareketler oksidentalizm olarak adlandırılabilir.

çift yönlü bir süreç olarak nitelendirir (s.92). Ayrıca Güngör, Batı'dan teknolojik veya kültürel gelişmelerin alınmasına yönelik yasak koyulması gerektiği düşüncesini de eleştirir ve bunun mümkün olmadığını söyler. Ona göre yapılması gereken şey Türk kültürünü dışarıdan gelen tehditlerden ziyade içerideki tehditlerden korumaktır. Güngör'ün içerideki tehdit olarak kast ettiği şey ise inkılapçı münevverlerdir.

Üçüncü bölüm Erol Güngör'ün düşüncesinin en temel unsurlardan biri olan onun aydın telakkisi hakkındadır. Güngör aydın kelimesinden ziyade münevver kelimesini kullanmayı tercih etmiş, bununla beraber entelektüel kelimesini neredeyse hiç kullanmamış ve hatta kullandığı yerlerde de menfi anlamda kullanmıştır. Güngör için Türk münevverinin mahiyeti ise onun münevvere biçtiği milli bir kültürün inşasındaki merkezi rolüyle alakalıdır. Güngör, münevveri; yüksek tahsilli, kendi sosyal mensubiyetlerinin etkisinde kalmadan ilmi faaliyetlerini yürütebilen, milli bir kültür inşası için din, dil, tarih gibi unsurlar hakkında gereken faaliyetleri yürüterek bu inşa sürecinin başat unsuru olan bir zümre olarak tanımlamıştır (s.133-136). Güngör'e göre halk ve münevver birbirinden farklı zümrelerdir, ancak halk kültürü ve münevver kültürü olarak iki farklı kültür ve kıymetler bütününe ortaya çıkmasının, inkılapçı münevverlerin benimsediği Batılılaşma anlayışından ötürü olduğunu savunur. Güngör'e göre benimsenmesi gereken yaklaşım Tanzimat döneminin de gayesi olan modernleşme bağlamında kültür değişmesidir. Fakat inkılapçı münevverler ısrarla Cumhuriyet döneminin gayesi olan Batılılaşma mefhumu üzerinde durmuştur. Güngör Batılılaşma ve modernleşme arasında sadece kelime farklılığına dayanan bir ayırım değil, aynı zamanda bir zihniyet farklılığı olduğunu ifade eder. Batılılaşmanın kelime anlamı ve beraberinde getirdiği zihniyet itibariyle tepeden inmece, zoraki bir kültürel değişme sürecini beraberinde getirdiğini, toplumun dinamiklerini gözetmeden batı kültürünün zahiri ve yüzeysel olarak topluma adapte edilmesini içerdiğini ifade eder. Güngör tam da bu sebeple Batılılaşmayı eleştirir ve modernleşmenin toplumumuzun kendi dinamiklerine uyarlanarak milli bir kültür inşası çerçevesinde gerçekleşmesi gerektiğini söyler (s.141-143).

Bu noktada Güngör'ün Türk münevverini inkılapçı ve milliyetçi münevverler olmak üzere ikiye ayırdığını söylemeliyiz. İnkılapçı münevverler yıkılan imparatorlukla beraber, imparatorluğa ait olan her şeyi köhne olarak nitelendirmişlerdir. Onlara göre dil, din ve tarih toplumun köhne kalmasındaki unsurlardır ve bu unsurlar derhal Batılı olanlarla değiştirilmelidir. Yapılan harf, kıyafet vb. inkılapların mahiyetini bu şekilde açıklarlar. Güngör'ün bu inkılapları tenkit etmesin-

deki en büyük neden, Osmanlıdan süregelen bu unsurların milli kültürümüzün bir parçası olduğunu düşünmesidir. Güngör inkılapçıların iddia ettiği üzere Türk toplumunun geri kalmasının sebebinin İslamiyet'e veyahut kullanılan alfabeyle bağlanmasının yanlış bir yaklaşım olduğunu ileri sürer. Ona göre bu yaklaşım inkılapçı münevverlerin materyalizm ve pozitivizme dayalı bir modernizm düşüncesine kapılıp dini geri kalmışlığın sebebi olarak tayin etmelerinin ve kendi toplumunu tanımaktan uzaklaşmalarının bir neticesidir. Geçmiş reddedip yerine bu denli köklü unsurlar koyamayan inkılapçı münevverlerin çıkışı aradığı nihai nokta ise sosyalizm olmuştur. Halk ve münevver ayırımının oluşmasında inkılapçı münevverlerin halkı gerici ve değişime kapalı; halkın ise münevverleri kendi kültürüne ve değerlerine yabancı ve Batı hayranı olarak görmesi etkili olmuştur (s.145-157). Milliyetçi aydınlar ise kültür değişimi esnasında milli kültürümüzün korunması ve milli benliğimizin kaybolmaması hususunda gayret etmişlerdir. Onlar, kültürel unsurlara radikal ve tepeden inmece değişiklikler getirilmesini uygun görmez. Güngör'e göre milliyetçi münevver ile halkın ortaklaştığı nokta, iki tarafın da kültürün manevi unsurlarının korunması, böylece bu unsurlarda mümkün mertebe değişimin meydana gelmemesidir. Bununla birlikte halk da kültürel ve manevi unsurların korunarak modern teknolojik gelişmelerin edinilmesine karşı çıkmayacak ve bunun öncüsü olan milliyetçi münevverleri destekleyecektir. Güngör ancak bu yolla halk ve münevver arasındaki karşıtlığın çözülebileceğini ifade eder. Milliyetçi aydınının bu hasletlere sahip olmasındaki en büyük unsur Batı'yı da Doğu'yu da iyi bilmesi, iki tarafa da hayranlık duymak yerine milli kültür inşasını önceleyen bir yaklaşımla serbest kültür değişmesine imkanlar oluşturmalarıdır.

Dördüncü bölüm Erol Güngör'ün dönemin siyaseti içerisinde nerede konumlandığını anlatmaktadır. Güngör aydınının siyasetin dışında durması gereken ya da siyaset üstü olması gereken bir zümre olduğu yaklaşımına katılmaz. Her ne kadar kendisi yaşamı boyunca aktif siyasete katılmamış, bir parti üyeliği bulunmamış olsa da Güngör, aydınının siyasete açık olması gerektiğini, siyasi bir yanının bulunması gerektiğini düşünür. Güngör'ün siyasi çizgisi Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), özellikle de Alparslan Türkeş'e yakındır (s.186).

CHP-MSP koalisyonun iktidarda olduğu dönemde Güngör ilk yazılarını yazmaya başlamıştır. Milliyetçi bir aydın olarak muhalif konumdadır. Başbakan Bülent Ecevit ve başbakan yardımcısının Necmettin Erbakan olduğu bu dönemde gündemi ve Güngör'ün yazılarını meşgul eden en önemli meselelerden biri Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkileri ve Erbakan'ın Suudi Arabistan ziyaretidir. Ortadoğu ve Arap

dünyası ile yakın ilişkiler kurulması bazı kesimler tarafından eleştirilmiştir. Güngör bu eleştirilerin haksız olduğunu düşünür. Ona göre inkılapçı münevverler Batı'ya hayran oldukları gibi Arap dünyasına da düşmanca bakmışlardır. Hatta bu Arap düşmanlığını İslam düşmanlığı ile bir tutarak, geri kalmanın sebebini Araplaşma ve İslamiyet'te bulmuşlardır. Güngör bu yaklaşımın hatalı olduğunu, Türklerin kültürlerinin İslamiyet'le birlikte yoğrularak şekillendiğini ve İslam'ın kültürümüzün ayrılmaz bir parçası olduğunu düşünür. Buna ek olarak böyle bir Arap dünyası ve Ortadoğu tasvirinin yanlış olduğunu, Ortadoğu ve İslam dünyası ile ilişkilerimizin daha sağlam temellere oturtularak şekillenmesi gerektiğini söyler (s.196-198).

CHP-MSP koalisyonunun bozulmasından sonra 28 Mart 1975 tarihinde I. Milliyetçi Cephe koalisyonu kurulmuştur. Bu koalisyon Erol Güngör ve diğer milliyetçi aydınlar tarafından desteklenmiştir. Güngör dönemin yükselen solunu ve anarşik faaliyetlerini tehlike olarak görmüştür. Güngör'ün siyasi duruşu dönemin siyasi parametreleri geniş bir perspektiften değerlendirilerek ele alınmalıdır. Güngör yazın hayatı boyunca hatalı bulduğu siyasi hamleleri ve olayları tenkit etse de tenkitleri hiçbir zaman devlete yönelik olmamıştır. Anarşizm, sosyalizm, komünizm ve kaos karşısında her zaman toplumsal düzen, devlet ve milli birlik ve beraberlik gibi unsurları savunan Güngör'ün milliyetçi-devletçi bir çizgide de olduğunu söylemek mümkündür. O tıpkı milli kültürümüzün Osmanlı, Selçuklu ve ondan önceki geçmişimize dayandığını düşündüğü gibi, devlet geleneğimizin de bu mirasın devamı niteliğinde olduğunu düşünür. Ona göre devlet, millet ve kültür tarihten tevarüs eden birbirine bağlı yapılardır. Erol Güngör'ün milliyetçiliğini tarihin süregelen mirasına verdiği önem olmaksızın anlamaya çalışmak, onu eksik anlamaya yol açacaktır. Nitekim Güngör'ün devlet, dil, din, kültür kavramlarına bakış açısını bu bağlamda değerlendirirsek neden onun en önemli gördüğü şeyin milli bir kültürün inşası olduğunu da daha iyi anlamış oluruz.

Erol Güngör milliyetçi yönü kuvvetli bir aydın olduğu kadar onun düşüncesinde İslam da bir o kadar önemli bir unsurdur. Bu açıdan milliyetçi olmaktan çok muhafazakarlığa yakın olduğuna ilişkin eleştiriler olsa da milli kültür inşa etmenin onun düşüncesinin bel kemiği olması bu eleştirilere cevap niteliğinde olabilir. 80'ler itibariyle milliyetçi-muhafazakâr aydınlar, 12 Eylül olayları ve dönemin sağ-sol kutuplaşmaları neticesinde din ile daha fazla alakadar olmuşlardır. Güngör'ün dinle irtibatını diğer milliyetçi-muhafazakâr aydınlardan ayırmak gerekir. Çünkü Güngör, 12 Eylül olayları daha gündemde bile değilken İslam ile alakalı yazılar yazmış, düşünce hayatının erken dönemlerinden iti-

baren İslam onun fikriyatının önemli bir parçası olmuştur. Güngör' n İslam'ı kendi başına bir dünya görüşü olarak nitelendirmesi ve Türk kültürünün ayrılmaz bir unsuru olarak nitelendirmesi onun İslam'a verdiği önemi anlaşılır kılar (s.223).

Akıntıya karşı bir aydın: Erol Güngör kitabında yazar Türk aydınlarını ve Türk düşüncesini alışılmış kalıpların içerisinde düşünmekten uzak bir yaklaşım sergileyerek her bir aydının kendi hayatı ve dönemi içerisinde değerlendirilmesinin önemini vurguluyor. Bu açıdan kitap, Erol Güngör'  yalnızca milliyetçi, muhafazakâr ya da İslamcı olarak adlandırmadan değerlendirebilmemizi mümkün kılıyor. Böylece Erol Güngör' n fikirlerinin gelişimini belirleyen kaynakları, kişileri ve siyasi gündemi anlama noktasında bu kitabı okumak faydalı olacaktır.